
Още със заселването си по тракийските крайбрежия на Европа елините от формиращите се полиси влизат в икономически и търговски връзки с местните тракийски етноси.

Основаването на техните нови селища, наречени от самите тях *апойкии* става до голяма степен със съгласието на местните владетели. Тези съседски взаимоотношения не будят съмнение. За **Одриското царство-базилея** на траките в Европа, обаче, което от средата на V в.пр.н.е. започва да се проявява като империя, проблемът идва от факта, че по същото време и елинският Делоски съюз-*симахияархе*. Социално-политическите промени и в *Базилеята* и в *Архета* налагат промени и в социално-икономическите отношения между двете страни, в които на гръцките крайбрежни градове им се налага да играят главната роля в търговията. Тези промени се проявяват не само в засилване на търговския стокообмен, но и в насилствено налагане на данъци над поданните полиси и етноси. А полисите, над които могат да властват двете империи, са едни и същи. Тези елински градове са по крайбрежията на *Базилеята*, но по-голямата част от тях са членове на *Архета*. Тоест, взаимоотношенията на одриските царе са не само и толкова с отделните полиси по крайбрежията на царството им, колкото са взаимоотношения с тях, но регламентирани и с главата на империята-*архе* Атина. започва да се проявява като Атинска империя-

От страна на одриските царе, стремежът е да се властва над повече от полисите. Това, става по-трудно над по-големите и по-силните и - по-лесно над по-малките и по-слабите. От страна на Атина, е по-изгодно да подкрепя по-активно по-големи и по-силни, отколкото по-малки и слаби данькоплатци.

Едно е да се събират само данъци от Одриския царски двор, друго е той да ползва и пазарите на полисите. Данъците се събират или със сила, или чрез сключен договор с лидера Атина. Ползването на пазарите на полисите, обаче, е различно. По принцип, по-големите и по-силни полиси отварят своите пазари за Одриската империя, защото имат нужда от нейните суровини, но запазват, в по-голяма степен автономността си. По-малките и по-слабите полиси са в пълна, или почти пълна, зависимост от тракийските владетели. Одриските царе ползват като валута на тези пазари парите на полисите, но което е показателно - и самите те секат и ползват свои монетни емисии. Например, по повод високия трибут, плащан от Абдера, Енос и Маронея към Атина, но в определени години и към Одриския царски двор през втората половина на V в.пр.н.е., изрично се отбелязва от издателите на Атинските трибутни листи, че просперитетът на тези градове е зависел много от отношенията им с Одриското царство. И това е съвсем естествено.

В античните извори, някои от полисите по крайбрежията на Одриското царство са наречени изрично *емпориони*, тоест тържища. Това, обикновено, са не особено големи градове, над които одриските царе могат и се налагат по-лесно. Съгласно Атинските трибутни листи такива се оказват Дейре, Сале, Зоне и Дрюс - по крайбрежието на

Тракийско море; такива са и Даунион тейхос, Дидюмон тейхос, Бизанте и Серейон тейхос - на Мраморно море. Както личи от Атинските трибутни листи тези полиси-емпориони като членове на *Архета*, не плащат нищо, или почти нищо, на Атина. Запазените оскъдни данни в този безценен извор дават основания косвено да се допусне кога и в какъв размер те вероятно плащат на Одриския царски двор. Бидейки включени в границите на Одриската империя, обаче, те несъмнено играят ролята и на нейни тържища.

В този контекст е особено показателно сведението на Демостен, в което се казва, че одриският цар **Керсеблепт** (359-341 г.пр.н.е.), хищнически ограбва Херсонес и когато тази страна е в мир, неговият годишен доход от нея е не повече от 30 таланта, а когато е във война - няма и един талант; освен това обаче, Керсеблепт получава от своите емпориони, които владяни от него биха били блокирани като пристанища, над 200 (или 300 - в някои манускрипти - К.П.) таланта годишен доход (Demosthen. XXIII, 110). Демостеновата фраза, че владяни от Керсеблепт, тези негови емпориони биха били блокирани като пристанища, но за властта на Атина!, недвусмислено показва, че одриският цар ги използва именно като пристанища. Тоест, това са местата, в които се извършва интензивен търговски обмен, от който печели този, който ги владее - в случая одриският цар Керсеблепт, а не Атина.

Ако \square за втората половина на V в.пр.н.е., чрез Атинските трибутни листи, хипотетично може да се определя минимален размер на вероятния данък в таланти, даван от елинските полиси и емпориони на одриските царе, то към средата на IV в. в хазната на *Базилеята*, само от своите емпориони, цар Керсеблепт получава над 200 (или \square над 300) таланта данък на година. Тези негови емпориони са разграничени от Демостен спрямо полисите на **Тракийския херсонес** и несъмнено се намират по крайбрежията на Мраморно и Тракийско море, а защо не, и на Черно море. Сумата от 200 или 300 таланта, получавана от този одриски цар, е внушителна, защото е събирана само от неговите емпориони, без по-големите полиси. Фактически сумата представлява \square половината или три четвърти от 400-те таланта, внасяни в хазната на голямото Одриско царство, по времето на цар **Севт I** (424/423-405/404 г.пр.н.е.), както от контролираните елински полиси и емпориони по крайбрежията, така и от подвластните му тракийски етноси (Thuc. II, 97, 3). Очевидно, властването, предимно над емпорионите, е от изключително значение за Одриската *базилея*.

Нещо повече, поради недостига на владяни крайбрежни елински полиси и емпориони, за да поддържат функционирането на развиващата се имперска икономика пълноценно, царете на могъщата Одриска *базилея* компенсират с установяването \square и поддържането на нови пазарни центрове - тържища-емпориони в държавата си, които обикновено са със смесено население. Именно през времето на проявяването ѝ като империя, от средата на V до средата на IV в.пр.н.е., а и след това, в нея могат да се изброят към 20 нови тържища-емпориони.

Такива тържища-емпориони могат да се видят в Северна Гърция, северно от **Мароней**,

при обектите Ленос и Стрими, край Комотини, както и в източно намиращите се обекти при Макри¹ и Платинополис. Като такива се тълкуват и обектите в² Югоизточна България при Мезек, Симеоновград, Горно Белово, Първенец, Асеновград, Арзос.

Най-вероятно, това може да се каже и за внушителните селищни обекти, с местна и вносна гръцка керамика от V-IV в.пр.н.е., населявани от траки, но и от елини, в долината на³ горното течение на река Стряма, между Стара планина и Средна гора, при днешните села Васил Левски и Домлян, Карловско. Те се определят като предполагаеми центрове на политико-административна власт, в които се извършват мащабни търговски операции. Специално за селището при с. Васил Левски се смята, че възникването му трябва да се свърже с Одриската държава, при което именно поради причини от политически характер то несъмнено е урбанизирано населено място с преобладаващ резиденциален характер. Ще допълня, че тези селища се намират в границите на Одриската *базилея*, именно в нейния имперски период.

Точно такъв случай на активно функциониращ емпорион, отново във вътрешността на Одриското царство, от първата половина на V до средата на IV в.пр.н.е., се открива пак в този район на юг от Стара планина, в южните поли на Същинска Средна гора, на левия бряг на река Пясъчник - ляв приток на река Марица, при село Кръстевич, община Хисаря. Неговата датировка обхваща втората половина на V в.пр.н.е. до края на времето на големия одриски цар **Котис I** (383/382-360/359 г.пр.н.е.). Началото на съществуването на емпориона⁴ показва, че той е основан още при **Терес I** (кр. VI/нач. V в.-449/448 г.пр.н.е.) или най-късно при **Спарадок** (448-444 г.пр.н.е.).

Подобен е случаят и с емпориона при село Ветрен, Пазарджишко, наречен емпорион Пистирос, от края на V до края на IV в.пр.н.е., на река Хеброс (Марица) в Тракия, демонстриран от разкопките, надписа и монетите от тържището, възникнал и се развил като градски център поради търговските, производствените и транспортните му функции и узаконен в границите на *Базилеята* с постановление на споменатия⁵ одриски цар Котис I.

Особено интересни са обобщаващите резултати от проучванията при село Прилеп, край днешния град Карнобат, Бургаска област. Те дават основания да се предположи, че още в началото на VI в.пр.н.е. тук са съществували поне две значителни средища - селища или търговски/транзитни центрове, които са били свързващо звено между черноморския полис Аполония и земите на запад и на север от град Карнобат. Не е изключено вносните предмети и част от богатствата в проучените гробове от VI-V в.пр.н.е. в областта да са придобити благодарение на участието на местната аристокрация в тази дистрибуция на стоки от и към Аполония. Несъмнено става дума за средище - селище с градски статут или производствен/транзитен център. Има основания да се приеме съществуването още в VI в.пр.н.е. на селище със смесено население в близост до Ришкия проход на Източна Стара планина, което е било значителен селищен, производствен (?) и/или търговски център. Това е още един отличен пример за активно функциониращи тържища, свързани с морето, но свързани и със стратегическите и търговски проходи на

Източна Стара планина, тържища, които през V в. пр. Хр. несъмнено са в границите на Одриската държава.

Така, само във вътрешността на Одриското царство-империя могат да се изброят около 15 смесени тържища-емпориони.

Такива, обаче, са и крайбрежните тържища-емпориони от Западното Черноморие: например, по крайбрежието на град Бургас и при Бургаските минерални бани (Aquaе Calidae). От крайбрежието на Бургас - в северния квартал Изгрев и в южния квартал Победа - са регистрирани, великолепно документирани по археологически път, за цялата Античност, големи и изключително интензивно функционирали тържища на брега на морето, които са държани и контролирани от тракийските владетели, парадинасти или субпарадинасти на одриския цар, резидиращи в укрепена резиденция-светилище на **връх Шило** от ниското планинско възвишение, между Бургаското и Мандренското езеро (Вая), носещо названието Черни връх. На десетина километра от морето, северозападно над Бургас, между Анхиало (дн. Поморие) - на север/североизток и Аполония (дн. Созопол) - на юг/югоизток, е несъмнено друго тържище и регионален култов център на местните траки, свързан с целебните топли води. И тук, видимо, контактът с морето и търговията се поддържа чрез активното функциониране на тържището, доминирано от същата тракийска владетелска резиденция-светилище. Няма как функциите на тържище да не изпълнява и крайбрежното анонимно тракийско селище, локализирано западно от гр. Поморие, в местността Герена, с най-вероятно пристанище при нос Кротирион. От публикуваните резултати на проучвания обект се знае, че началото на живота тук започва към VIII в. пр. н. е. и продължава през цялата Античност; той е засвидетелстван, както с останки от каменни зидове, така и с местна и вносна гърцка керамика.

Не само вътрешни и крайбрежни тракийски тържища със смесено население като изброените, но и същинските елински емпориони по морските крайбрежия, а доколкото е възможно и по-големите полиси, намиращи се по тях, също се контролират от **одриските владетелски резиденции** заради техните пазарни функции, свързани с ускореното развитие на стоково-паричните отношения през тези векове.

□

Георгиева Р., Д. Момчилов 2010: Георгиева Р., Д. Момчилов. Проучвания на тракийската култура в Карнобатския край в периода 1996 - 2007 г. - В: *Югоизточна България през II-I хил. пр. Хр.* Книгоиздателство ЗОГРАФ. Варна, 2010, 7-14.

Георгиева Р., Кр. Ников. 2010: Георгиева Р., Кр. Ников. Ранни трако-елински контакти (по археологически данни от Карнобатско. - В: *Югоизточна България през II-I хил. пр. Хр.* Книгоиздателство ЗОГРАФ. Варна, 2010, 142-157.

Гоцев Ал и колектив 2008: Гоцев Ал. и колектив. Археологически проучвания на емпорион Пистирос край гр. Ветрен, община Септември. - *АОР* през 2007. София, 2008, 202-211.

Гюзелев М. 2009: Гюзелев М. Западният Понт между Емине и Босфора през първото хилядолетие пр.Хр. Бургас, 2009, 319 с.

Домарадски М. 1994: Домарадски М. Емпорион Пистирос в Тракия. - В: Поселищен живот в Древна Тракия, *III международен симпозиум „Кабиле“*, 17-21 май Ямбол, 1993. Ямбол, 1994, 44-52.

Кисьов К. 1994: Кисьов К. Някои аспекти на селищното развитие в горното течение на река Стряма през Късната желязна епоха. - В: Поселищен живот в Древна Тракия, *III международен симпозиум „Кабиле“*, 17-21 май Ямбол, 1993. Ямбол, 1994, 104-110.

Кияшкина П., Ив. Карайотов 2000: Кияшкина П., Ив. Карайотов, *Светилище на върха*. - В: Бургас - вечното пристанище. Бургас, 2000, 58-61.

Карайотов Ив. 2004: Карайотов Ив., 2004 Бургас - пристанището на тракийските царе. - *Море*, Национално маринистично списание. Бургас, година XII, 9-10, 2004, 10-12.

Маджаров М., Д. Танчева 2008: Маджаров М., Д. Танчева. Археологически разкопки на селище от V-IV в. пр.Хр. при с. Кръстевич, община Хисаря. - *АОР* през 2007. София, 2008, 217-220.

Попов Хр. 2002: Попов Хр. *Урбанизация във вътрешните райони на Тракия и Илирия през VI-I в. пр.Хр.* София, 2002, 378 с.

Стоянов Т. 1993: Стоянов Т. Археологически данни за неизвестно тракийско селище край Анхиало (Поморие). - *Археология*, 1993, 3, 17-25.

Archibald Z. 2005: Archibald Z. Pre-Roman Cities in Thrace and the notion of civic identity. - In: *BAR International Series 1350. The Culture of Thracians and their Neighbours. Proceedings of the International Symposium in Memory of Prof. Mieczyslaw Domaradski, with a Round Table "Archaeological Map of Bulgaria"*, Edited by Jan Bouzek and Lidia Domaradzka. Oxford, 2005, 9-12.

Balabanov P. 1990: Balabanov P. The cities of Ancient Thrace before the Campaigns of Philip II. - In: *Terra Antiqua Balcanica*, V. Sofia, 1990, 34-41.

Bouzek J. 2005: Bouzek J. Urbanisation in Thrace. - In: *BAR International Series 1350. The Culture of Thracians and their Neighbours. Proceedings of the International Symposium in Memory of Prof. Mieczyslaw Domaradski, with a Round Table "Archaeological Map of Bulgaria"*, Edited by Jan Bouzek and Lidia Domaradzka. Oxford, 2005, 1-8.

Bouzek J., L. Domaradzka 2002: Bouzek J., L. Domaradzka. More than 300 Talents from the Emporia for Kersobleptes (With Reference to Demosthenes, Against Aristocrates 110). - In: *Thrace and the Aegean. Proceedings of the Eighth International Congress of Thracology, Thrace and the Aegean*, Sofia-Yambol, 25-29 September 2000, Volume I. Sofia, 2002, 391-398.

Bouzek J., L. Domaradzka 2007: Bouzek J., L. Domaradzka The Greek Emporion Pistiros Near Vetren Between Creater Powers: 450-278 BC. - In: *Thrace in the Graeco-Roman World*. Proceedings of the 10th International Congress of Thracology, Komotini - Alexandroupoli 18-23 October 2005. Athens, 2007, 86-94.

Domaradzka L. 2005: Domaradzka L. Graeco-Thracian relations in the Upper Maritza valley (5th-4th c. B.C.) (based on epigraphic evidence). - In: *BAR International Series 1350*. The Culture of Thracians and their Neighbours. Proceedings of the International Symposium in Memory of Prof. Mieczyslaw Domaradzki, with a Round Table "Archaeological Map of Bulgaria", Edited by Jan Bouzek and Lidia Domaradzka. Oxford, 2005, 19-26.

Meiggs R. 2002: Meiggs R. *The Athenian Empire*, Clarendon Press. Oxford, 1972, (2002), 632 p.

Picard O. 2007: Picard O. Esquisse d'une histoire des rapports économiques entre Grecs et Thraces. - In: *Thrace in the Graeco-Roman World*. Proceedings of the 10th International Congress of Thracology, Komotini - Alexandroupoli 18-23 October 2005. Athens, 2007, 464-473.

Velkov V., L. Domaradzka 1994: Velkov V., L. Domaradzka Kotys I (383/382-359) et l'emporion de Pistiros en Thrace. - *BCH*, 118, 1994, 1-15.

□

Калин Порожанов